

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
نه	پیشگفتار
	بخش اول: در بجه‌ای به دستور شناختی
۵	فصل اول: زبان‌شناسی شناختی زیرمجموعه‌ای از علوم شناختی
۵	۱-۱ ماهیت دو گانه شناخت در علوم شناختی
۷	۱-۱-۱ ماهیت ذهنی «شناخت» در زبان‌شناسی شناختی
۹	۲-۱-۱ ماهیت فرایندی «شناخت» در زبان‌شناسی شناختی
۱۱	۲-۱ تولد سخت زبان‌شناسی شناختی
۱۵	۳-۱ تعهدات زبان‌شناسی شناختی
۱۵	۱-۳-۱ تعهد تعمیم
۱۷	۲-۳-۱ تعهد شناختی
۱۸	۴-۱ پیوند عمیق زبان‌شناسی شناختی و روان‌شناسی
۱۸	۱-۴-۱ نظریه سرنمون
۲۴	۲-۴-۱ روان‌شناسی گشتالت
۲۶	۵-۱ دو مسیر پژوهشی در زبان‌شناسی شناختی
۲۷	۱-۵-۱ دستور شناختی
۲۹	۶-۱ خلاصه فصل
۲۹	۷-۱ پرسش‌ها
۳۱	فصل دوم: دستور شناختی، انگاره‌ای نمادین
۳۱	۱-۲ ماهیت دستور
۳۲	۱-۱-۲ واحد
۳۸	۲-۲ واژگان در انگاره دستور شناختی
۴۰	۱-۲-۲ فرایندهای شناختی در واژگان
۴۳	۳-۲ دستور در پیوستار «واژگان - دستور»
۴۶	۱-۳-۲ تلاقی عوامل: تمایز واژگان و دستور

صفحه	عنوان
۵۰	۴-۲ انگاره دستور شناختی
۵۱	۵-۲ خلاصه فصل
۵۱	۶-۲ پرسش‌ها
۵۳	فصل سوم: ماهیت معنی در انگاره دستور شناختی
۵۳	۱-۳ رویکردهای معنی شناختی
۵۸	۲-۳ مفهوم در اندیشه سوسوری
۶۰	۳-۳ ویژگی‌های مفهوم سازی
۶۱	۱-۳-۳ مفهوم سازی ماهیتی تعاملی دارد
۶۲	۲-۳-۳ مفهوم سازی ماهیتی بدن مند دارد
۶۳	۳-۳-۳ مفهوم سازی ماهیتی پویا دارد
۶۴	۴-۳-۳ مفهوم سازی ماهیتی توزیعی دارد
۶۴	۵-۳-۳ مفهوم سازی ماهیتی تصویری دارد
۶۶	۶-۳-۳ مفهوم سازی ماهیتی تصویری (تخیلی) دارد
۷۱	۷-۳-۳ مفهوم سازی ماهیتی دانشنامه‌ای دارد
۷۳	۴-۳ خلاصه فصل
۷۳	۵-۳ پرسش‌ها
۷۴	فصل چهارم: مفهوم سازی
۷۴	۱-۴ حوزه
۷۷	۲-۴ تعبیر
۸۰	۱-۲-۴ مشخص بودگی
۸۲	۲-۲-۴ تمرکز
۸۶	۳-۲-۴ برجستگی
۹۱	۴-۲-۴ منظر
۹۹	۳-۴ خلاصه فصل
۹۹	۴-۴ پرسش‌ها
۱۰۱	فصل پنجم: مقوله‌های دستوری
۱۰۱	۱-۵ ماهیت معنابنیاد مقوله‌های دستوری
۱۰۴	۲-۵ مقوله دستوری اسم
۱۰۸	۳-۵ رابطه‌ها
۱۰۹	۱-۳-۵ رابطه‌های زمان مند

صفحه	عنوان
۱۱۳	۲-۳-۵ رابطه‌های غیر زمان‌مند
۱۲۰	۴-۵ زنجیره کنش
۱۲۵	۱-۴-۵ زنجیره کنش در جفت‌های تناوبی آغازین / سببی
۱۲۸	۵-۵ خلاصه فصل
۱۲۸	۶-۵ پرسش‌ها
فصل ششم: ساخت‌های دستوری	
۱۳۰	۱-۶ هم‌گذاری نمادین
۱۳۰	۱-۱-۶ قطب واجی
۱۳۳	۲-۶ ساخت
۱۳۴	۱-۲-۶ ساخت سرنمون
۱۳۶	۲-۲-۶ ساخت غیر سرنمون
۱۳۸	۳-۲-۶ تحلیل پذیری در ساخت‌های دستوری
۱۳۹	۴-۲-۶ طرح‌واره‌های ساختی
۱۴۲	۳-۶ عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری ساخت‌ها
۱۴۳	۱-۳-۶ انطباق
۱۴۶	۲-۳-۶ نماپردازی
۱۴۷	۳-۳-۶ گسترش
۱۵۵	۴-۳-۶ سازه‌بندی
۱۵۷	۴-۶ خلاصه فصل
۱۵۷	۵-۶ پرسش‌ها

بخش دوم: کاربرد دستور شناختی در تحلیل ساخت‌های زبان فارسی

۱۶۱	فصل هفتم: ساخت مجهول در زبان فارسی
۱۶۱	۱-۷ مسئله چیست؟
۱۶۴	۲-۷ نگاهی به گذشته
۱۷۰	۳-۷ زنجیره کنش در ساخت مجهول
۱۷۲	۴-۷ ارکان ساخت مجهول
۱۷۲	۱-۴-۷ جزء فعلی در ساخت مجهول
۱۸۱	۲-۴-۷ جزء غیرفعلی در ساخت مجهول
۱۸۲	۳-۴-۷ تلفیق جزء غیرفعلی و شدن در ساخت مجهول
۱۸۳	۴-۴-۷ کنشگر در ساخت مجهول
۱۹۱	۵-۷ نتیجه‌گیری

صفحه	عنوان
	فصل هشتم: ساخت غیرشخصی قالبی در زبان فارسی
۱۹۳	۱-۸ مسئله چیست؟
۱۹۳	۲-۸ نگاهی به گذشته
۱۹۶	۳-۸ فاعل در دستور شناختی و فاعل‌های غیرمشارک
۲۰۰	۱-۳-۸ موقعیت فاعل
۲۰۲	۴-۸ مقوله دستوری مطابقه
۲۰۷	۱-۴-۸ مطابقه در ساخت غیرشخصی قالبی
۲۱۰	۵-۸ نقش معنایی واژه‌بست ضمیری
۲۱۲	۶-۸ نتیجه‌گیری
۲۱۴	
	فصل نهم: ساخت موصولی در زبان فارسی
۲۱۵	۱-۹ مسئله چیست؟
۲۱۵	۲-۹ نگاهی به گذشته
۲۱۹	۳-۹ نمابرداری جمله‌های مرکب: انگاره چرخه کنترل
۲۲۲	۴-۹ سازه‌بندی ساخت‌های موصولی
۲۲۴	۵-۹ وابستگی بندهای موصولی
۲۲۶	۶-۹ نتیجه‌گیری
۲۳۰	
۲۳۱	کتابنامه
۲۳۹	واژه‌نامه فارسی - انگلیسی
۲۴۴	واژه‌نامه انگلیسی - فارسی
۲۴۹	نمایه موضوعی

پیشگفتار

وقتی در فروردین ماه ۱۳۹۴ دکتر مهدی احمدی، مدیر محترم گروه زبان‌شناسی سازمان سمت، نگارش کتابی در حوزه دستور شناختی را به من پیشنهاد کرد عملاً با دو چالش روبه‌رو بودم. چالش اول انتخاب محتوای نظری کتاب بود، اینکه با توجه به تغییرات و بازنگری‌های هر چند اندک که طی این سال‌ها در این دستور رخ داده است و نیز مباحث مفصل این نظریه دستوری در منابع دست اول، در این کتاب مقدماتی چه بخش‌هایی از مباحث گسترده دستور شناختی را مطرح کنم. از ابتدا قرار بود این کتاب، کتابی باشد درباره «دستور شناختی» و نه بیشتر و در آن صرفاً به معرفی انگاره رونالد لنگکر^۱ پرداخته شود. به همین دلیل پس از شروع کار و ضمن بررسی آثار اولیه و متأخر لنگکر و به‌ویژه توجه به سیر تکوینی نظریه، تصمیم گرفتم مفاهیم بنیادین دستور شناختی را که قصد دارم در کتاب بیاورم، تدریس کنم. در نیم‌سال دوم سال تحصیلی ۹۵-۹۶ برای نخستین بار «دستور شناختی» را در دانشگاه تربیت مدرس تدریس کردم. پرسش‌های دانشجویان، اظهارنظرهای آن‌ها در مورد بخش‌های مختلف نظریه و مقایسه آن با انگاره‌های صورت‌گرا که در ترم‌های گذشته با آن آشنا شده بودند، مثال‌ها و تمرین‌های مطرح‌شده در کلاس حقیقتاً کمک بسیاری به من در انتخاب محتوای فصل‌ها و چینش مطالب کرد.

چالش دیگر آن بود که از همان ابتدا می‌خواستم کتاب صرفاً به معرفی نظریه محدود نشود، بلکه چگونگی عملکرد نظریه به‌طور عملی در قالب ساخت‌های زبان فارسی به خواننده فارسی‌زبان نشان داده شود. زیرا شخصاً معتقدم دانستن یک نظریه نیمی از راه است و نیم دیگر به چالش کشیدن نظریه با داده‌های واقعی زبان است. دانستن یک نظریه زمانی ارزشمند است که بتوانیم آن را به خدمت زبان درآوریم. به همین دلیل کتاب در دو بخش تنظیم شده است: بخش اول که شامل شش فصل است به معرفی مبانی نظری و پایه‌های دستور شناختی می‌پردازد. بخش دوم به مطالعه موردی سه ساخت زبان فارسی (ساخت مجهول، ساخت غیرشخصی قالبی و ساخت موصولی) اختصاص یافته است.

طی نگارش این کتاب دوستان، همکاران و دانشجویان عزیز یار و همراه شدند که

1. Langacker, Ronald. W.

وظیفه خود می‌دانم از تک‌تک آن‌ها تشکر و قدردانی نمایم. از دکتر رامین گلشایی، دکتر حسین رضویان، دکتر صغری اکبری و دکتر حیات عامری صمیمانه سپاسگزارم که همفکری و مشورت‌های علمی و صمیمانه‌شان بسیار راهگشا بود.

در مدت زمان نگارش این کتاب، ایمیل‌های متعددی بین من و واضع دستور شناختی، رونالد لنگکر، رد و بدل شد. از او تشکر و قدردانی می‌کنم که به تک‌تک پرسش‌هایم پاسخ داد و از طریق ایمیل یا اسکایپ ابهاماتم را برطرف کرد. سخاوت علمی او برایم بسیار آموزنده بود. همچنین، تشکری ویژه دارم از آری فرهاخن^۱ و خیرت بوی^۲ که در موارد متعدد به‌ویژه تحلیل ساخت‌های زبان فارسی راهنمایی خود را از من دریغ نکردند.

از خانم صدیقه سعیدی‌زاده دانشجوی شایسته و بااخلاق گروه زبان‌شناسی و نیز دانشجویان کارشناسی ارشد ورودی ۱۳۹۴ گروه زبان‌شناسی در دانشگاه تربیت مدرس تشکر می‌کنم که در کلاسی حضور یافتند که در سرفصل وزارت علوم تعریف نشده بود، ولی با دقت نظر و نکته‌سنجی خود کمک بسیاری به من کردند. همچنین، بر خود لازم می‌دانم از دکتر مهدی احمدی تشکر و قدردانی نمایم که با پیشنهاد خود امکان همکاری با انتشارات سمت را برایم فراهم ساختند و در همان ابتدا در دو یا سه جلسه حضور و حتی پس از اتمام نگارش کتاب، از همراهی و همفکری ایشان بهره بسیار بردم. از سرکار خانم مریم کشوری، کارشناس محترم گروه زبان‌شناسی سازمان سمت و نیز سرکار خانم لیلا شرف که در مقطع کوتاهی پیگیر سیر نگارش کتاب بودند به جد سپاسگزارم. از سرکار خانم نوشین قبدیان که با دقت نظر و حساسیتی تحسین‌برانگیز ویرایش کتاب را برعهده گرفتند، قدردان و سپاسگزارم. همچنین، بر خود لازم می‌دانم از سرکار خانم افسانه علی‌زاده که تصحیح و صفحه‌آرایی پرزحمت این کتاب را با حوصله و دقتی کم‌نظیر به انجام رساندند تشکر و قدردانی نمایم.

در پایان و بیش از همه از استاد ارجمندم، دکتر ارسلان گلفام، صمیمانه قدردانی می‌کنم، زیرا آنچه از زبان‌شناسی شناختی می‌دانم مرهون ایشان و حضور در کلاس‌های درسشان است. سعادت، سلامت و توفیق روزافزون ایشان را از ایزد منان خواهانم.

بی‌تردید نقایص این پژوهش متوجه اینجانب خواهد بود و سپاسگزار کسانی خواهم بود که این نقایص را گوشزد نمایند.

سحر بهرامی خورشید

تهران - مرداد ۱۳۹۸

-
1. Verhagen, Arie
 2. Booi, Geert E.